

До спеціалізовано вченої ради Д 55.051.01
Сумського державного університету
Міністерства освіти і науки України
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2,
корпус М, ауд. 412

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Смоленнікова Дениса Олеговича на тему «Організаційно-економічне забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища

Детальне вивчення тексту дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих за темою дисертаційної роботи наукових праць та матеріалів щодо апробації та практичного впровадження результатів дисертації дозволяє констатувати наступне.

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Важливою передумовою екологічно збалансованого регіонального розвитку у ринкових умовах господарювання є формування дієвого організаційно-економічного механізму, спрямованого на забезпечення мінімально можливого антропогенного впливу на довкілля. Особлива увага приділяється системному аналізу взаємозв'язків та наслідків руху внутрішніх та міжрегіональних потоків речовини та енергії. В дисертації висвітлено актуальні теоретико-методичні та науково-практичні засади екологізації підприємств теплоенергетики та підвищення конкурентоспроможності економіки шляхом впровадження принципів соціально-екологічної відповідальності підприємств (СЕВП).

На сьогодні недостатньо розробленими є науково-методичні підходи до формування системи організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики, оцінки соціального та економічного ефекту від її впровадження.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження полягає в об'єктивній необхідності подальшого розвитку теоретичних та науково-методичних положень щодо формування системи організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики. Недостатня розробленість наведених питань обумовили вибір теми, мету і завдання дисертаційного дослідження.

Тематика дисертаційного дослідження відповідає державним, галузевим та регіональним науковим програмам і темам, а також тематиці

наукових досліджень Сумського державного університету, зокрема наукові результати, висновки та рекомендації були використані при виконанні науково-дослідних робіт: «Теоретичні і методичні питання оцінки і прогнозування економічного потенціалу соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0107U009203), де автором наведені пропозиції щодо визначення індикаторів оцінювання енергетичної безпеки; «Фундаментальні основи екологобезпечної трансформації регіональних еколого-економічних систем» (номер державної реєстрації 0111U003564), де автором визначена роль СЕВП на шляху до сталого розвитку; «Екологічно збалансований розвиток інвестиційного потенціалу території» (номер д/р 0112U001299), де автором визначена екологічна складова соціально-відповідального інвестування.

Дисертаційна робота виконана у контексті Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року (Розпорядження КМУ від 17.10.2007 р. № 880-р), Енергетичної стратегії на період до 2030 року (Розпорядження КМУ від 24.07.2013 р. № 1071-р) та п. 3.1.16 «Економіка природокористування й охорони навколишнього середовища»; п. 3.1.24 «Енергозбереження, диверсифікація джерел енергопостачання і енергонезалежність української економіки: економічні механізми формування», а також п. 3.1.25 «Природозбереження та раціональне природокористування» Основних напрямів фундаментальних досліджень на 2014–2018 рр., затверджених Постановою Президії Національної академії наук України від 20.12.2013 р. № 179.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій. У дисертаційному дослідженні узагальнено та розвинуто теоретичні і науково-методичні положення щодо формування системи організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств. Наукові положення, висновки та рекомендації, наведені автором, достатньо обґрунтовані. Вони базуються на використанні сучасних методів наукового дослідження.

Достовірність основних положень і висновків дисертаційного дослідження ґрунтується на аналізі наукових праць, методичних розробок з досліджуваної проблематики, матеріалів економічних досліджень таких закордонних та вітчизняних вчених: С. Банержі, А. Керролл, Н. Н. Крупіна, М. Портер, К. ван дер Лінде, Н. М. Пусенкова, Ф. Фігер, Б. Харві, С. Шелтеггер, А. Шефер, І. К. Бистряков, В. В. Дергачова, С. І. Дорогунцов, І. В. Недін, Ю. М. Хвесик та ін.

Наукове дослідження базується на використанні офіційних матеріалів Державного комітету статистики України, Головного управління статистики в Сумській області, законодавчих та нормативних актів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, інформаційних матеріалів, опублікованих у періодичних виданнях та статистичної інформації підприємств теплоенергетики, що зібрана та опрацьована особисто автором.

Методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення загальної економічної теорії, економіки природокористування та охорони навколишнього середовища. Для вирішення поставлених завдань у дисертації були використані такі методи наукових досліджень: аналізу, синтезу та логічного узагальнення – при визначенні сутності соціально-екологічної відповідальності підприємств; кореляційно-регресійного аналізу – під час дослідження взаємозв'язку між індексом соціально-екологічної відповідальності підприємств та гудвілом підприємств теплоенергетики; метод головних компонент – при визначенні індексу соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики; детермінованого комплексного оцінювання – при визначенні інтегрального індексу можливостей до впровадження соціально-екологічної відповідальності підприємств; лінійну нормалізацію – при забезпеченні зіставності складових індексу соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики та індексу можливостей до впровадження соціально-екологічної відповідальності підприємств; системного аналізу – під час дослідження взаємозв'язків в системі організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств. Економіко-математичне моделювання здійснене з використанням програмних продуктів Microsoft Excel 2016 та Stata 13.

Висновки та пропозиції автора, викладені у дисертаційній роботі, повністю відображають основні результати проведеного дослідження.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується їх апробацією на наукових та науково-практичних конференціях різних рівнів, публікаціями у наукових фахових виданнях України та періодичних виданнях інших держав.

3. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Ознайомлення з дисертацією, авторефератом та науковими публікаціями Смоленнікова Дениса Олеговича дозволяє зробити висновок, що основні положення дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені в опублікованих за темою дисертації 25 наукових працях загальним обсягом 8,45 друк. арк., з яких особисто автору належать 16 наукових праць загальним обсягом 6,78 друк. арк., у тому числі: 10 статей у наукових фахових виданнях України (з них 5 публікацій включені до міжнародних наукометричних баз); 1 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав з напряду, з якого підготовлено дисертацію; 12 публікацій у матеріалах конференцій.

Представлений автореферат дисертації у стислій формі передає основні положення дисертаційної роботи, та не містить інформації, яка не наведена у дисертації.

4. Ступінь новизни наукових результатів, отриманих автором дисертації. Аналіз проведених наукових досліджень дає підстави стверджувати, що сукупність теоретичних та методичних положень

дисертації характеризується науковою новизною та свідчить про особистий внесок автора у розвиток науки економіки природокористування та охорони навколишнього середовища.

До основних положень, що характеризуються науковою новизною, на нашу думку, можна віднести такі:

1. Дисертантом узагальнено існуючі наукові підходи до визначення соціальних та екологічних складових корпоративної відповідальності бізнесу (стор. 14–26 дисертації, стор. 6–7 автореферату). Важливе значення для прийняття управлінських рішень в сфері екологізації підприємств теплоенергетики мають запропоновані автором індикатори для оцінювання рівня СЕВП та можливостей підприємств теплоенергетики до її впровадження (стор. 66–113 дисертації, стор. 8–10 автореферату). Науковий і практичний інтерес мають пропозиції автора щодо використання програмно-цільового підходу та механізму міжсекторного партнерства в системі організаційно-економічного забезпечення СЕВП теплоенергетики (стор. 155–173 дисертації, стор. 11–14 автореферату).

2. У дисертаційній роботі запропоновано авторське визначення структурно-логічної сутності поняття «соціально-екологічна відповідальність підприємства» як сукупності добровільних соціально-екологічних ініціатив підприємства, націлених на формування суб'єктно-об'єктного взаємозв'язку та взаємовигідних відносин з усіма стейкхолдерами в контексті забезпечення узгодженості поточних бізнес-інтересів з екологічними, економічними та соціальними інтересами майбутніх поколінь (стор. 25 дисертації, стор. 7 автореферату).

3. Автором вперше розроблено науково-методичний підхід до оцінювання можливостей підприємств щодо впровадження СЕВП на основі узагальнювального індикатора, розрахованого як трикомпонентне інтегральне оцінювання фінансових та нефінансових характеристик інвестиційної спроможності підприємства до впровадження СЕВП, трудового потенціалу та рівня соціально-екологічної активності підприємства, зважених за допомогою методу експертних оцінок (стор. 66–93 дисертації, стор. 8–9 автореферату). На нашу думку, вказані авторські розробки є суттєвим вкладом у розвиток теорії управління підприємствами теплоенергетики регіону з урахуванням екологічного фактору та вимог соціально-екологічної безпеки.

4. Отримав розвиток науково-методичний підхід до оцінювання рівня впровадження екологічних та соціальних ініціатив (стор. 93–113 дисертації, стор. 9–10 автореферату). Таке оцінювання дисертант пропонує проводити на основі індексу СЕВП як інтегральної характеристики економічних, екологічних та соціальних показників, зважених за допомогою методу головних компонент та методу спільностей. При цьому враховується емпірично оцінений вплив компаній-маркетмейкерів ринку електроенергії Європейського Союзу на довкілля та людину. На переконання автора, такий підхід дозволяє використовувати результати оцінювання при

формуванні стратегії СЕВП, що, безумовно, є суттєвим науковим здобутком дисертанта. Достовірність запропонованого науково-методичного підходу підтверджується відповідними розрахунками (стор. 95-113 дисертації, стор. 10 автореферату), які не містять внутрішніх суперечностей.

5. Отримав подальший розвиток методичний інструментарій вибору стратегій СЕВП (стор. 113–131 дисертації, стор. 10–11 автореферату), що базується на багаторівневому матричному підході. Автор роботи пропонує визначати початкову стратегію, виходячи з поточного рівня СЕВП та можливостей підприємства до активізації заходів СЕВП. У подальшому наголошується на необхідності коригування початкової стратегії на величину показника соціально-екологічної безпеки регіону. Для цього автор пропонує визначати альтернативні покрокові траєкторії зміни стратегічної позиції в майбутньому при переході від стратегій «виживання» до проактивної стратегії впровадження СЕВП.

6. Заслужують на увагу теоретичні та методичні положення дисертації щодо формування системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП (стор. 133–146 дисертації, стор. 11–13 автореферату), які на відміну від існуючих, відрізняються циклічним характером взаємозв'язку підприємства зі стейкхолдерами, формалізацією каналів прямого та опосередкованого їх взаємного впливу, складовими регіонального та корпоративного ефектів впровадження заходів СЕВП, визначенням джерел фінансування та мотиваційних механізмів їх реалізації. В роботі наведені складові системи організаційно-економічного забезпечення СЕВП та визначена сутність кожної з них.

7. Особливу увагу у дисертаційній роботі приділено визначенню корпоративного ефекту від впровадження заходів щодо забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики (стор. 146–148, стор. 12–14 автореферату). Однією зі складових цього ефекту є підвищення вартості бізнесу внаслідок впровадження заходів СЕВП. Зв'язок між інтегральним індексом СЕВП теплоенергетики та гудвілом підприємства виявляється методами кореляційно-регресійного аналізу та розподіленого лагу (стор. 152–155 дисертації, стор. 14 автореферату).

8. Заслужує на увагу авторський підхід до визначення регіонального ефекту від впровадження програм та заходів СЕВП (стор. 148–150 дисертації, стор. 12 автореферату). Регіональний ефект проявляється у зростанні валового регіонального продукту як наслідок підвищення рівня конкурентоспроможності регіону при збільшенні рівня його соціально-екологічної безпеки, а відповідно обсягу інвестицій та трудової імміграції в регіон.

5. Значення результатів дослідження для науки і практики, можливі шляхи їх використання. Наукова значимість дисертаційного дослідження полягає у розвитку теоретичних та науково-методичних

положень до формування системи організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики. Запропоновані науково-методичні рекомендації можуть бути використані регіональними органами управління та суб'єктами господарювання, що підтверджено відповідними довідками про впровадження результатів дисертаційного дослідження: Університетом Санкт-Галлену (м. Санкт-Галлен, Швейцарія) під час реалізації проекту SCOPES № IZ74Z0_160564/1 «Improving energy security through Swiss-Ukrainian-Estonian Institutional Partnership» (довідка від 17.05.2016 р.); ТОВ «Брокенергія» в практичній діяльності Охтирської теплоелектроцентралі (довідка від 20.12.2016 р.); Управлінням житлово-комунального господарства Сумської обласної державної адміністрації при розробленні Програми модернізації систем теплопостачання Сумської області на 2016–2020 роки (довідка № 01-11.0120 від 23.01.2017 р.); Управлінням галузей виробничої сфери, екології та енергозбереження Департаменту фінансів, економіки та інвестицій Сумської міської ради при розробленні Плану дій сталого енергетичного розвитку міста Суми до 2025 року та ін. (довідка № 722/04.04.09-22 від 07.03.2017 р.).

Теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Корпоративне управління», «Управління корпоративними відносинами», «Основи екології», «Управління соціальною та екологічною безпекою діяльності», «Методи прийняття управлінських рішень», «Корпоративна соціальна відповідальність», що підтверджено відповідним актом від 20.02.2017 року.

Використання теоретичних, науково-методичних та практичних результатів дисертаційного дослідження надасть змогу більш ґрунтовно та комплексно підходити до прийняття управлінських рішень в системі забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики як на регіональному, так і на рівні суб'єктів господарювання.

6. Дискусійні положення дисертаційної роботи. В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати на деякі дискусійні положення та недоліки, що мають місце в дисертаційній роботі.

1. На нашу думку, методика розрахунку інтегрального індексу можливостей до впровадження соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики не позбавлена певного суб'єктивізму, а саме, вагові коефіцієнти визначаються експертним шляхом (рис. 2.2 на стор. 78 дисертації, рис. 1 на стор. 9 автореферату).

2. Слід більш детально з методичної точки зору пояснити авторське бачення соціально-екологічної відповідальності в сфері узгодженості «поточних бізнес-інтересів з екологічними, економічними та соціальними інтересами майбутніх поколінь» (стор. 25 дисертації, стор. 7 автореферату),

навести критерії та соціально-економічні та інституціональні умови такого узгодження.

3. В роботі (стор. 93-113 дисертації, стор. 9-10 автореферату) автор пропонує науково-методичний підхід до розрахунку інтегрального індексу СЕВП теплоенергетики, який узагальнює економічні, екологічні та соціальні показники енергетичних підприємств та враховує їх вплив на навколишнє середовище. Чи доцільно застосовувати авторську методику, коли цей індекс корелює з іншими світовими відомими індикаторами, що вже використовуються у світі, зокрема індикатор швейцарської рейтингової агенції RobecoSam, індикатор британського проекту вуглецевої звітності CDP Carbon Disclosure Project, індикатор французької рейтингової агенції Vigeo Eiris Sustainability, глобальний індикатор STOXX Global ESG Leaders Index швейцарської компанії Sustainalytics тощо.

4. Розглядаючи практичні аспекти впровадження системи організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств, було б доцільним навести прогнозні значення результатів реалізації заходів СЕВП у вигляді корпоративного та регіонального ефектів (стор. 146-150 дисертації, стор. 12-13 автореферату).

5. Науковий інтерес мають пропозиції автора щодо використання показників внутрішнього та зовнішнього еколого-економічних збитків при оцінці соціально-економічної ефективності впровадження заходів СЕВП теплоенергетики, в той же час автор не наводить детальну методику визначення цих показників (стор. 147 та 149 дисертації, стор. 12 та 16 автореферату).

6. Автор стверджує, що регіональний ефект від впровадження заходів СЕВП виникає в результаті підвищення рівня соціально-екологічної безпеки регіону – це безумовно вірно, якщо всі підприємства регіону (особливо підприємства хімічної, металургійної, нафтопереробної галузі) комплексно застосовують заходи СЕВП. Однак, слід враховувати, що при вибіркового усвідомленні необхідності врахування принципів СЕВП та врахуванні окремими підприємствами тільки власних корпоративних інтересів, домінуючими є корпоративні ефекти, а мотивація забезпечення підприємствами регіонального ефекту є недостатньою для реалізації цілей сталого розвитку (стор. 149 дисертації, стор. 12 автореферату).

Незважаючи на зазначені дискусійні положення та окремі зауваження, дисертаційне дослідження Смоленнікова Дениса Олеговича, в цілому, виконано на досить високому науковому рівні та, безумовно, заслуговує на позитивну оцінку.

7. Загальний висновок.

Представлена дисертаційна робота Смоленнікова Дениса Олеговича на тему «Організаційно-економічне забезпечення соціально-екологічної відповідальності підприємств теплоенергетики» є науково завершеним дослідженням, яке вирішує актуальне наукове завдання обґрунтування і розробки організаційно-економічного забезпечення соціально-екологічної

відповідальності підприємств теплоенергетики. Тематика дисертаційного дослідження є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України та національним і регіональним програмам розвитку.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційної роботи. Опубліковані за темою дисертації наукові праці досить повно відображають одержані результати. Статус, обсяги і кількість наукових праць відповідають встановленим вимогам. Основні положення дисертації доповідались на науково-практичних конференціях, опубліковані у наукових фахових виданнях, у т.ч. включених до міжнародних наукометричних баз, та у наукових періодичних виданнях інших держав з тематики дисертаційного дослідження. В цілому дисертація відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою КМУ №567 від 24 липня 2013 р., а її автор – Смоленніков Денис Олегович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри міжнародної економіки
і маркетингу ДВНЗ «Донецький національний
технічний університет» Міністерства освіти і
науки України (м. Покровськ)
доктор економічних наук, професор

О. Ю. Попова

Підпис О. Ю. Попова
засвідчую
Вчений секретар Донецького національного технічного університету
"16" "06" 2017

Н. С. Жостюкова